

4. maj på Vesterbro

Del I

Af Lærke Neergaard, cand. mag. i Historie, fra Vesterbro Lokalhistoriske Forening og Arkiv

Siden frihedsbudskabet første gang blev radiotransmitteret om aftenen fredag d. 4. maj 1945, er befrielsen blevet fejret og markeret på Vesterbro næsten kontinuerligt hvert eneste år.

Det er dog svært at finde kilder til historien om denne ærke-vesterbroske tradition.

På baggrund af avisartikler, primært fra den kommunistiske nyhedsavis og partiorgan Land og Folk, samt Politiken, Aktuelt og lokalavisen Vesterbrobladet, har jeg undersøgt 4. maj-traditionens oprindelse og udvikling fra begyndelsen og frem til årtusindskiftet.

1940'erne: Års tavshed efter storstilet fest

På årsdagen for Danmarks befrielse d. 4. maj 1946, var hele København én stor fest og alle steder var byen smykket med flag. Overalt sås også frihedskampens karakteristiske striber i blå, hvid og rød, som havde været frihedskæmpernes armbind. De blev solgt som frihedsfaner på gaden.

Hovedstaden emmede af feststemning ud i hver en smøge.

Vesterbro holdt sin egen storstilede fest, med Skydebanegade som samlende midtpunkt for ”Istedgade-Festen”. Ifølge Vesterbrobladet blev gaden omdannet til festplads og smykket med flag, grønt løv og oplyst med projektører. Der var boder i gaden hvor man blandt andet kunne købe de såkaldte 4. Maj-Cigaretter. Indtægter fra festen skulle gå til Frihedsfonden som støtte til enker og børn efter de vesterbroere, der var blevet dræbt under den nazistiske besættelse. Royal Air Force Central Band spillede musik i gaderne gennem en rute der gik over Rådhuspladsen og endte på Enghave Plads. Især tømrermester Handberg og jernbanearbejder S. F. Pedersen blev udpeget som festens bagmænd.

Om aftenen var der asfaltbal i Istedgade. På Rådhuspladsen samledes 10.000 mennesker og både her og på mange af festpladserne rundt omkring i brokvartererne blev frihedsbudskabet afspillet på samme klokkeslæt som året før.

Allerede på første årsdag var der fakkeltog gennem Istedgade og dermed var grundlaget lagt for den senere tradition. Dengang var det arrangeret af en mand ved navn Kisling fra modstandsgruppen Holger Danske. Det var en del af den samlede koordinering, hvor et flergrenet fakkeltog fra flere forskellige dele af byen endte foran Christiansborg Slot for at hylde kongen.

I de følgende år er der umiddelbart ikke tegn på, at der skete noget særligt på Vesterbro, da der fra og med 1947 blev lagt en dæmper på festlighederne i anledning af kongens død nogle dage før 4. maj. Markeringen blev herefter aldrig den samme og den årlige hyldestdag blev aldrig igen ligeså

storslået og udbredt i hovedstaden generelt, bortset fra enkelte jubilæumsår. Der skete dog lidt småting hvert år i dagens anledning og i 1948 kunne man f.eks. køre med Londonbus – den karakteristiske røde dobbeltdækker – ned gennem Vesterbrogade ved at købe 4. maj-mærker. Indtægten gik igen til Frihedsfonden. I 1949 benyttede kommunisterne fra Vesterbro sloganet ”Istedgade overgiver sig aldrig” fra Folkestrejkenes tid i 1944, i forbindelse med deres 1. maj markering, men på 4. maj skete der så vidt vides intet særligt i anledning af befrielsen.

1950'erne: Stilhed før stormen og de unge kommunisters første fakkeltog.

I 1950 på fem-året for befrielsen d. 4. maj, gik et officielt fakkeltog gennem Istedgade over Enghave Plads og via Lyrskovgade og Platanvej til Frederiksberg Runddel hvor der afsluttedes med en tale. Samtidig var der tre andre store fakkeltog i København, hvor de øvrige gik på Nørrebro, Østerbro og Christianshavn.

Igennem 1950'erne mindedes befrielsesaftenen og de faldne modstandsfolk rundt omkring i København og særligt på Vesterbro ved de steder hvor folk var blevet dræbt af nazisterne under krigen. Traditionen med at sætte levende lys i vinduerne har været uafbrudt siden 1946 og er blevet holdt i hævd alle årene.

I 1955 afholdt DKU et 4. maj-fakkeltog i København, men det er mindre klart om det faktisk foregik på Vesterbro. 10-året for befrielsen blev også mindet med fakkeltog og lysfest med ild på søerne.

I 1958 var der på Vesterbro og andre steder i København stillet fakler på fortovet og lagt blomster hvor folk var faldet under kampene mod den tyske besættelsesmagt.

1960'erne: En uafbrudt tradition grundlægges.

Fra og med 4. maj år 1960 – 15 året for befrielsen – begyndte Dansk Kommunistisk Partis Vesterbro-distrikt at arrangere fakkeltog gennem Istedgade i anledning af befrielsedagen 4. maj. Fakkeltoget begyndte om aftenen kl. 20.50 og gik fra Hovedbanegården til Enghave Plads. Der var to taler, holdt af en sekretær fra partiet, samt et medlem af Dansk Kommunistisk Ungdomsforbund. Ifølge det kommunistiske partiorgan, Land og Folk, var der over 1000 deltagere i fakkeltoget gennem Istedgade, da kommunisterne året efter gentog arrangementet, der havde været en bragende succes. Op igennem 1960'erne var der massiv tilslutning til fakkeltoget der altid kunne fremvise over 1000 deltagere.

Lige fra starten havde fakkeltoget sigte på dels at mindes befrielsen, men også genopfriske frihedskampens budskab om, at friheden hele tiden skal tilkæmpes og forsvares. Talerne i 1960 ihukom de fremmødte, at den danske regering netop var påbegyndt militært samarbejde med

Tyskland igen: En udvikling man ønskede at kritisere og bremse i kommunistiske kredse, da det rent ud ansås for genoptagelse af samarbejdet med de tyske nazister. Indkaldelse til fakkeltog mindede også om, at det var ment som en politisk demonstration såvel som en mindedag:

”Istedgade overgiver sig stadig ikke”, lød overskriften i Land og Folk i 1961 og fortsatte, ”Stort fakkeltog gennem den berømte gade vil i aften demonstrere for frihedskampens fortsættelse.” Artiklen afsluttedes med ordene ”Alle gamle – og nye – frihedskæmpere, opfordres til at slutte op i fakkeltog i Istedgade i aften.”

En af talerne var Poul Emmanuel fra DKU, der også som helt ung havde været aktiv i modstandskampen. Forrest i demonstration var der røde faner og frihedsfanen.

Igen var ruten fra Reventlowgade ved Hovedbanegården og til Enghave Plads via Istedgade.

Igennem 1960'erne og dele af 1970'erne var det almindeligt at der forud for fakkeltog var opstillet partiaktivister fra DKP med faner langs Istedgade, der faldt ind i processionen af fakkeltog folk når demonstrationen gik forbi. Fanevagnerne mødtes altid forud i DKP's kontorer på Dannebrogsgade og gik til hjørnet af Halmtorvet og Gasværksvej.

Gennem 1960'erne var der stort fokus på, at fakkeltog var en demonstration mod det militære samarbejde mellem den danske og tyske regering. Hen imod slutningen af 1960'erne inddrog man parole om modstand mod NATO-samarbejdet, f.eks. i 1968 hvor parolerne var ”Ud af NATO” og ”Solidaritet med de vesttyske studenter”.

I 1966 var tidligere kz-fange og spaniensfrivillig Villy Fuglsang første gang på talerlisten. Han deltog sidenhen mange gange som en central taler til 4. maj.

Allerede fra sin spæde start var fakkeltog samtidig tænkt som en demonstration med fokus på aktuelle politiske emner, særlig hvad angik krig, sikkerhedspolitik og fascisme. Mest markant kom det til udtryk i 1967 hvor fakkeltog gik til Rådhuspladsen og fortsatte i demonstration til den græske ambassade som modstand mod den fascistiske militærjuntas diktatur.

1970'erne: Fortsat fakkeltog med nye budskaber.

Igennem hele 1970'erne var der kontinuerligt årlige markeringer af 4. maj arrangeret af Vesterbros kommunister. Formen forblev ensformig: Start om aftenen kl. 20.30 ved Reventlowgade ved Hovedbanegården og fakkeltog med faner og sang gennem Istedgade til Enghave Plads hvor der afsluttedes med taler. På 30-året for befrielsen i 1975 startede fakkeltog dog på Enghave Plads kl. 20 og gik til Rådhuspladsen. Samtidig hyldedes Vietnams regering i forbindelse med at den mangeårige krig med USA endelig var afsluttet.

Trods pornoens frigivelse det foregående år, kunne vesterbroerne stadig bevæges til aktivt politisk engagement i 1970, 25-året for befrielsen. I hvert fald rapporterede Land og Folk om fakkeltogs

overbevisende succes, hvorved Istedgade var blevet fyldt med røde faner og fakler, genlydt af revolutionære arbejdersange, mens ”sexbutikker og værthuse var tomme”. Der var nok tale om en mild overdrivelse, selvom fakkeltøget synes at have nydt stor lokal opbakning og kunne mønstre stort fremmøde i al slags vejr, år efter år. Året 1970 markerede også nye indslag i årets arrangement der nu var akkompagneret af musik. Der var også fanevagter ved samtlige gadekryds på strækningen, der faldt ind i toget efterhånden som det passerede igennem Istedgade. Fakkeltøget ansås stadig som et arrangement der skulle danne bro mellem en mindehøjtidelighed og en demonstration af den fortsatte antifascistiske og antimilitaristiske kamp i Danmark såvel som internationalt. Langsomt kom der dog også andre kommunistiske budskaber ind i fakkeltøget og fra 1971 var fakkeltøget også en protest mod fællesmarkedet i Europa, det begyndende EU. I 1972 var forfatteren Hans Scherfig på talerstolen i Enghave Parken efter årets 4. maj optog.

1980'erne: Bredere opbakning og et væld af agendaer. 4. maj-Initiativet dannes.

Første halvdel af 1980'erne var en fortsættelse af tidligere års demonstrationer: Man mødtes på Reventlowsgade ved Hovedbanegården kl. 20.15, med afgang et kvarter senere i fakkeltog med faner og musik ad Istedgade til Enghave Plads, hvor der afholdtes taler. Arrangementet var stadig arrangeret af Vesterbros kommunister. Budskaberne var dog allerede ved at blive bredt meget ud og i 1981 var parolerne for fakkeltøget ”For fred og afspænding” og ”Solidaritet med El Salvadors folk”. I pressemeddelelsen som Dansk Kommunistisk Parti (DKP) udsendte lød det, at ”situationen rundt omkring i verden understreger, at fascismen ikke blev udryddet ved afslutningen af 2. verdenskrig; den trives fortsat rundet omkring, også i vesteuropæiske lande. Derfor må årsdagen for Danmarks befrielse også bruges til fortsat at understrege, at det danske folk stiller sig solidarisk med de mennesker der overalt i verden kæmper mod fascismen.”

I 1980'erne skete der en del forandringer og flere år var ruten ændret. Det skyldtes at 4. maj i endnu højere grad end i 1970'erne var blevet en politisk demonstration fokuseret på aktuelle politiske dagsordener.

I 1983 var der et større arrangement, hvor Vesterbros fakkeltog mødtes med to andre der var udgået fra Frederiksberg og Nørrebro til fælles afslutning ved Peblingesøen.

I 1985 markeredes den runde årssdag – 40-året for befrielsen – igen med et større arrangement. Om morgenen lagde kommunisterne kranse på de 50 steder på Vesterbro hvor folk var blevet dræbt under besættelsen heraf 11 på Istedgade. Der var samtidig opstillet fanevagt hvert sted. I anledning af 40 året blev der trykt en plakat med illustrationer og ordene ”Istedgade overgiver sig aldrig”, ligesom det var planen at hænge en transparent med ordene hen over Istedgade.

Dagens kommunistiske arrangement startede med offentligt møde og talere i Enghave Parken

allerede kl. 18, hvorefter fakkeltøget gik til Rådhuspladsen. Årets parole var simpel og mindeværdig: ”Mod krig og fascisme – for fred og socialisme”.

Ifølge avisen Aktuelt deltog 25.000 mennesker i arrangementet på Rådhuspladsen, hvor den konservative statsminister Poul Schlüter måtte afskærmes for diverse kasteskyts under sin tale.

I 1986 eksploderede fakkeltøget i en myriade af budskaber, hvilket også skyldtes at kommunisternes ikke var eneste arrangører, men derimod gjordes selskab af mangfoldige politiske, lokale organisationer, samt fagforeninger og partier. Listen af arrangører talte bl.a.

Socialdemokratiet, DKP – som altid -, SF, VS, DsU, DKU, SFU, VSU, A-huset, samt en række fagforeninger og lokale organisationer.

Parolerne for årets manifestation med fakler gennem Istedgade var mangeartede samme år:

”Atomprøvestop Nu”, ”Nej til stjernekrig”, Boykot apartheid” og ”Støt ANC”. Året efter fortsattes den nye linje med parolerne ”Atomprøvestop nu!”, ”Norden atomvåbenfri zone!”, ”Nej til stjernekrig!” og ”Alle atomvåben væk!”. Igen i 1987 var der en række grupper og partier i arrangørgruppen og formanden for Vesterbro Lokalråd, Fanny Truls-Jensen, var på årets talerliste. Der var efterfølgende arrangement i Kulturanstalten i Lyrskovgade.

I 1988 omtales 4. maj-Initiativet for første gang som arrangør af årets 4. maj-markering gennem Istedgade. Det er også året, hvor der for første gang findes et foto af en transparent over Istedgade hvorpå der står ”Istedgade overgiver sig aldrig”.

I 1989 var 4. maj-arrangementet atter anlagt med en anden rute: Fra Enghave Plads hvor aftenen startede allerede kl. 18.30 med forskellige talere, herunder Anker Jørgensen, for derefter at gå til søerne kl. 20.

1990'erne: 4. maj-Initiativet overtager arrangørrollen.

I 1990 var 4. maj-fakkeltøget endnu engang udelukkende arrangeret af kommunisterne fra Vesterbro. Det skyldtes ifølge kommunisterne, at der ikke havde været de sædvanlige planlægningsmøder og at de derfor i sidste øjeblik selv havde taget initiativ til at gennemføre arrangementet. Derefter og siden da har 4. maj-Initiativet stået for årets Fakkeltog gennem Istedgade. Traditionen tro blev markeringen også til en demonstration for et aktuelt emne nemlig modstand mod danske deltagelse i EF-unionen.

De følgende år findes arrangementet ikke annonceret i de sædvanlige aviser og kom først tilbage i spalterne i 1994. Fakkeltøget startede kl. 20.45 fra Enghave-parken via Istedgade til Rådhuspladsen. Årets paroler var ”Forhandling – ikke krig i ex-Jugoslavien” og ”Nej til racisme”. Året efter var det 50-året for befrielsen og det skabte mere fokus op markeringen der fik mere opmærksomhed i 1995. Både på forsiden og inde i Vesterbrobladet blev der annonceret for fakkeltøget torsdag d. 4. maj

under overskriften ”Frihedens lys”. I artiklen kunne læses en anekdote fra befrielsesaftenen i 1945 fra Politiken: ”Istedgade, den tapre stridbare Istedgade var igen en hel Verden for sig. Intet Sted blev Sporvejenes Tage fyldt af saa mange unge Mennesker, de raabte og sang, de svang lysegrønne Bøgegrene over deres Hoveder og trodsede Vognenes gyngende Risiko. Istedgade kørte ind til den festende By. Istedgade har meget at sørge over, bitre Tab i Kampens Dage. Men Gaden befriede sig i Aften.”

Aftenen bød på fakkeloftog flere steder og demonstrationer mod nazisme. Fakkeltogene startede tre forskellige steder i byen for til slut at mødes på Rådhuspladsen. På Vesterbro så programmet sådan ud, at der fra kl. 17 var musik og asfaltbal mod krig og fascisme i Enghave Parken, afspilning af frihedsbudskabet kl. 20.36 og derefter gik man til Rådhuspladsen. Atter engang var arrangørerne bl.a. 4. maj-Initiativet på Vesterbro. Formålet var ”at markere, at den folkelige indsats under besættelsen skal videreføres for at modvirke krig, nazisme og racisme.” Fejringen var udbredt over hele landet og der var registreret 700 arrangementer i anledning af 50-året for befrielsen. 4. maj-Initiativet bestod det år af SF, Enhedslisten og ”flere andre venstrefløjsgrupperinger”, samt lokale foreninger. Blandt talerne var atter engang Villy Fuglsang, spaniensfrivillig og KZ-fange. Talerne til 4. maj arrangementet på Vesterbro lagde vægt på, at den antifascistiske kamp havde været væsentlig og stadig var højaktuel i særdeleshed i lyset af bombeattentatet i Søllerødgade, hvor én person omkom, og hvor mistanken var rettet mod den danske højrefløj.

I 1997 startede fakkeltoget atter fra Reventlowsgade og gik akkompagneret af Røde Horn til Enghave Parken. En person fra Vesterbro mod Racisme leverede dagens tale. Ruten forblev den samme årtiet ud. Efter ankomsten til Enghave Plads var der arrangement i den store sal i Kulturanstalten på Lyrskovgade.

Afslutning

Arven fra modstandskampen på Vesterbro er en kilde til lokal identitet og stolthed på Vesterbro. Siden krigens afslutning i 1945 er befrielsesaftenen 4. maj blevet fejret på Vesterbro og siden 1960 har fakkeltoget gennem Istedgade været en fast årlig begivenhed. Det er derfor ikke helt korrekt når Land og Folk år efter år skrev at kommunisterne havde markeret Danmarks befrielse med fakkeltog gennem Istedgade 4. maj siden befrielsen i 1945. Men det var tæt på og igennem mange år har kommunisterne lagt grunden for et vigtigt stykke Vesterbrokultur og -historie.

Til alle tider har arrangementet været tiltænkt både som markering af historiske minde om 1945, men også som demonstration for fortsat politisk kamp, i særdeleshed mod fascisme og racisme. Siden 1960 har formen ikke ændret sig meget, men demonstrationens paroler afspejler den skiftende tidsånd og 4. maj-markeringen er dermed et stykke vigtig historie der rækker udover

lokalhistorien: I 1960'erne var det modstand mod NATO, i 1970'erne også EF-unionen og i 1980'erne var modstanden primært rettet mod atomvåben og atomoprustning i skyggen af den Kolde Krig.

I 1990 kom der i stigende grad fokus på ren antifascisme og antiracisme i lyset af højrefløjens fremmarch på gaden og i Folketinget – også i de københavnske gader.

Fra at have været et officielt arrangement, blev det en partipolitisk, kommunistisk demonstration og sidenhen en arrangement med solid og bred lokal opbakning.

4. maj er en arrangement der er blevet formet gennem tiden, men som også er med til at forme den lokale vesterbroske identitet.

I en opfølgende artikel vil jeg vise hvordan arrangementet er kommet ind i det nye årtusind frem til i dag, hvor vi snart fejrer 70 års jubilæum for befrielsen af Vesterbro. Fra og med 2000 fortsatte udviklingen gennem 1990'erne og 4. maj-arrangementet blev hvad det er i dag: En social og bred demonstration funderet på solid historie og tradition, men altid med budskaber fra fronten i kampen mod fascisme, racisme og fremmehad – lokalt såvel som internationalt.